

Lähi-idän ihmisen kohtaaminen

”Minä en ymmärrä turkkilaisia!” totesi muuan Lähi-idän veteraani oltuaan turkkilaisten parissa yli kaksikymmentä vuotta. Kun minulta kysytään, minkälaisia saksalaiset ovat – minun pitäisi tuntea heidät yli 20 vuoden Saksan-kokemukseni takia – sanon, etten tiedä ja kehotan kysymään sellaisilta, jotka ovat asuneet Saksassa vasta kaksi viikkoa. Sama pätee Lähi-idän ihmisiin nähden. Ihmisistä, jotka tuntee hyvin, ei ole helppo sanoa mitään yleistävää. Vaikka meissä suomalaisissa on omia erityispiirteitä, olisi vaikea löytää oikein tyypillistä suomalaista.

Mitä voi sanoa Lähi-idän ihmisistä? Minkälainen on tavallinen lähi-itäläinen? Varmasti erilainen kuin pohjois- tai keskieuropalainen, mutta miten? Lähi-idässä on monenlaisia kansoja, jotka nekin pitävät toisiaan eksoottisina. Turkkilainen päivittelee arabin tapoja, ja arabi on taas erilainen kuin persialainen ja israelilainen. Arabienkin välillä on huomattavia eroja. Israelissa on suuria eroja eurooppalaisperäisten ja itämaalaisten juutalaisten välillä, jotka molemmat ovat vielä erilaisia kuin Israelin arabit. Turkissa on yhtäältä lännen ja idän ja toisaalta kaupunkien ja kylien välillä melkein ylitsepääsemättömiä kulttuurieroja, turkkilaisten ja kurdien kulttuurieroista puhumattakaan. Kuitenkin Lähi-idän ihmisistä voi epäilemättä sanoa jotakin yleistä, varsinkin jos ei asiaan suhtauduta kaavamaisesti.

1960-luvulla korostettiin eräissä lähetyspiireissä kulttuuriin samastumisen tärkeyttä. Ihanteena oli sopeutua ympäristön kulttuuriin niin, ettei enää erotuta puheen, pukeutumisen, tapojen, asumisen ja elämäntapojen puolesta paikallisista, paitsi sellaisissa asioissa, jotka uskomme takia ovat välttämättä erilaisia. Mutta kokemukseni mukaan ei ympäristön kulttuuriin samastuminen ole mahdollista – ainakaan aikuiselle. Jos sitä yrittää liiaksi, päättyy samaan kuin kuuluisat sarjakuvapoliisit Dupont ja

Dupond, jotka ostivat värikkäät kiinalaisasut sulautuakseen ympäristöönsä Sanghaissa: he olivat kiinalaisempia kuin kiinalaiset itse ja herättivät huomiota ja hilpeyttä.

Emme pääse omasta suomalaisuudestamme eroon: joudumme Lähi-idässä olemaan pohjoismaalaisia. Kulttuuri on kuitenkin otettava huomioon. Mitä kauempana ollaan omasta kulttuurista, sitä tähdellisempää se on. Siinä on pidettävä silmällä kahta seikkaa: On vältettävä loukkaamista ympäristöön, eli on tiedettävä, mikä käy päinsä ja mikä ei. On opittava myös puhumaan niin, että ympäristö ymmärtää. Kielitaidossa on tosin turha toivoa täydellisyyttä. Täydellisyyttä voi kyllä pitää mittana: on aina varaa parantaa taitojansa, mutta sillä on turha kiusata itseänsä. Tärkeätä on päästä siihen, että keskustelukumppanit ymmärtävät, mitä puhun. Tämä merkitsee selvää ääntämistä ja ymmärrettävää sanavarastoa. Mutta pelkän kielen osaaminen ei riitä. On osattava puhua asioista niin, että toiset ymmärtävät.

Muutamia olennaisia Lähi-idän maailman tekijöitä

Yhteisö ja kunnia

Lähi-idässä ihmiset eivät koe ensisijaisesti olevansa yksilöitä, vaan yhteisön jäseniä. Yhteisöön kuuluu kaksi tärkeätä osaa, oma suku ja kyläyhteisö. Suvun jäseniä ollaan ilman ehtoja, syntymän perusteella. Suku taas elää kylän puitteissa tiettyjen elämän lakien mukaan. Jos suku pitää huolen kunniastaan, on sen jäsenten elämä turvattu kylässä. Heillä on tietyt oikeudet ja velvollisuudet iän, sukupuolen ja aviosuhteitten mukaan. Suvun kunnia on elämän ehto. Sitä voidaan loukata ulkoa tai sisältäpäin. Kummassakin tapauksessa kunnia on pakko palauttaa, muuten yksilöiden elämä käy sietämättömäksi. Jos suvun setä on tehnyt jotain sopimatonta, on koko suku kunniaton. Sen jäsenten kanssa ei voi seurustella, viettää juhlia, eikä tehdä kauppaa eikä sen nuoria esimerkiksi voi enää naittaa.

Suvulle kuuluu siis ehdoton lojaalisuus, ja kyläyhteisön arvostus on ainoa pätevä laki. Siksi monissa kylissä ei pidetä valtion lain kanssa ristiriitaan joutumista, eikä edes vankilaa häpeällisenä, jos ei ole tehnyt mitään kyläyhteisöä ja sen kunniakoodeksia vastaan. Suvun kunnian palauttamisessa on jopa verikosto yleisesti ym-

märretty velvollisuus: miehet sen täyttävät, mutta naisetkin saattavat vaatia sitä.

Naisilla on ehdottomasti eri asema kuin miehillä. Länsimaiden mittapuun mukaan se on tietenkin alempi, mutta Lähi-idässä ei ole niinkään kysymys siitä. Erityisesti naisten kunnia on suvun kunnia. Jos suku ei pysty suojelemaan naisiaan, se on kunniaton. Naiset ja heidän asiansa eivät kuulu suvun ulkopuolelle. Kun eurooppalainen on kohtelias, hän kysyy kumppaninsa perheen ja vaimon vointia ja saattaa lähettää näille terveisiä. Lähi-idässä voi kyllä olla kiinnostunut toisen perheestä, mutta ei hänen vaimostaan. Jos viittaa kumppanin vaimoon, joudun käyttämään kiertoilmaisuja: ”käly” (sukulaisuus tuo mukanaan hyväksyttävän kiinnostuksen), ”perhe”, ”rouva puolisonne” (kunnioittava etäisyys merkitsee, ettei mikään intiimimpi kiinnostus tule mieleenikään).

Miehet eivät seurustele naisten kanssa. Olen nähnyt, kuinka suomalaiset nuoret naiset pääsevät luottavaiseen suhteeseen Lähi-idän miesten kanssa ja uskovat – lähetystyön tai edistyksellisen ystävyuden nimissä – olevansa kaiken epäilyksen ja väärinymmärryksen ulkopuolella. He eivät kuitenkaan käsitä, kuinka voimakasta käyttäytymisen kieli on. Eri kulttuureissa on asioita, joita ei yksinkertaisesti voi tehdä, vaikka niitä ei ymmärrettäisi väärinkään. Suomessa moni asia käy päinsä, mutta on meilläkin ehdottomia rajoja: jouluaattona ei mennä yllättäen kylään, pappi ei voi pitää liturgiaa verkkareissa jne. Tällaisia asioita on kunnioitettava. Lähi-idässä ei voi miesten ja naisten maailman rajaa ylittää. Korkea ikä mahdollistaa tiettyjen rajojen ylittämisen.

Asiat hoidetaan osapuolten ymmärtämän kaavan mukaan

Kun pohjoismaissa muodollisten kohteliaisuuksien käyttö vähenee, saattaa suomalaiselle olla vaikea totuttautua Lähi-idän joskus äärettömän tekaistun tuntuisten muotojen käyttämiseen. Ne on kuitenkin hyväksyttävä. Ne eivät ole ”valheellisia”, vaikka ovatkin liioiteltuja. Ne kuuluvat elämän muotoihin, jotka ymmärretään molemmin puolin. Kauppiaat ja palveluammateissa olevat kutsuvat minua isoksi veljeksi, vaikka olisivat vanhempiakin.

Vanhempia miehiä kutsutaan sediksi, naisia isoiksi siskoiksi tai tädeiksi, vieras on ”herra”.

Toisen vointia kysytään monin sanakääntein. Seurasin Saksassa kahta turkkilaista puhelinjonossa. Heillä oli tärkeää asiaa Turkkiin. Niihin aikoihin olivat yhteydet Turkkiin melko huonot, joten miehet joutuivat vääntämään numeroa moneen kertaan, minuuttikaupalla, ennen kuin yhteys saatiin aikaan. ”Miten voit... miten isä voi... miten äiti voi.. mitä kuuluu Ahmet-sedälle, entä Fatmatädille... Jumala suokoon että teille kuuluu hyvää. Olethan itse kunnossa? ...Minulleko? Hyväähän tässä, ei ole valittamista. Kerropa, mitä Mehmetille kuuluu. Ovatko lapset kaikki kunnossa? ...” Muuhun ei sitten ollut aikaa, puhelinraha oli käytetty loppuun. Siitä tuli miehille kiista: ”Etkös sinä nyt muuta saanut puhutuksi, kuin vain kuulumisia kysyt! Koko raha meni siihen!” Miehet vaihtoivat lisää kolikoita ja vääntäminen alkoi alusta. Kun sitten vihdoinkin saatiin uusi yhteys, päätti toinen mies ottaa asian hoitaakseen. Mutta ei hänkään voinut ohittaa kohteliaisuuksia, vaan samat kysymykset esitettiin alusta loppuun ennen kuin vihdoinkin päästiin asiaan. Miehet tajusivat vaistomaisesti, ettei sovittuja muotoja voinut ylittää. Ei ehkä ole sattuma, että turkkilaisilla ei ole sovittua, selvää tapaa lopettaa puhelua.

Asioista ei puhuta suoraan. Kun esimerkiksi kutsutaan käymään, ei kutsun takana ole aina konkreettinen aikomus, vaan sillä ilmaistaan yleistä hyväksymistä ja ehkä mieltymystäkin. Siksi kutsuun ei sovi vastata ottamalla kalenteri esiin, vaan sanomalla esim. ”inshallah”, jos Jumala suo. Osapuolet ovat täten viestittäneet molempien ymmärtämällä tavalla, että tapaaminen oli miellyttävä, mutta myös riittävä. Suomalainen voisi pitää tätä epärehellisenä, mutta se on kieltä, joka molemmin puolin ymmärretään, ja näin ollen ei ole petkuttamisesta kysymys.

On sanottu, että Jumala on kotoisin Lähi-idästä. Raamatun tapahtumat ovatkin Lähi-idän maailmaa, eivätkä vuosituhannet ole muuttaneet ainakaan kaikkea. Vanhan testamentin kertomuksista löytää tämän päivän Lähi-idän elämää melkein sellaisenaan. Siellä ovat Jaakobin pojat, jotka perheen kunnian takia tappavat kokonaisen kylällisen miehiä, kun heidän sisarensa Dina raiskattiin. Mikään kosto ei ole liian ankara, kun suvun kunnia on kysymyksessä. Siellä on Abraham ostamassa vaimolleen hautaa Efronilta.

Hän haluaa ehdottomasti maksaa sen, mutta myyjä ei voi esittää hintaa, koska haluaa esiintyä suurpiirteisenä lahjoittajana. Efron vastasi Aabrahamille: ”Kuuntele minua, herrani! Neljänsadan hopeasekelin maapala – mitäpä se meidän kesken merkitsee! Hautaa vainajasi.” Abraham ymmärsi Efronin tarkoituksen ja punnitsi hänelle hopeamäärän, jonka tämä oli heettiläisten kuullen maininnut. Aivan kuin nykyaikainen lähi-italäinen, Efron sai ilmoitetuksi hinnan vähätellessään muodollisesti asian merkitystä. Abraham ymmärsi tämän, ja asia oli ehdottoman pitävä, koska oli todistajia paikalla.

Lähi-idän vainoharha

Lähi-idän ihminen ihailee länttä. Länsi-Euroopan edustajana saa usein kuulla vilpittömiä Euroopan ja lännen kehua: Lännessä ollaan sentään sivistyneitä eikä näin mahdottoman tietämättömiä, kuin me täällä olemme. Lännessä on yksilöllä vapaus, jopa naisilla on vapaus itse päättää asioistaan. Me täällä Lähi-idässä olemme niin jälkeenjääneitä jne.

Ja kuitenkin hän samalla vihaa länttä ja löytää kaikki viat sieltä. Länsi: siihen kuuluu tietenkin Eurooppa ja Amerikka, Japani, Israel ja tarvittaessa Venäjäkin. Lännen ihmiset ovat vihamielisiä, punovat juonia toisiaan ja muuta maailmaa vastaan, heillä ei ole moraalia, ja he ajattelevat vain rahaa. Sitä paitsi lännessä ei välitetä vanhemmista eikä sukulaisista muutenkaan. Länsimaiset naiset ovat kaikki kunniansa menettäneitä, saatavilla olevia. Lännessä ei ymmärretä islamia. Länsi on luonut islamista Khomeini-kasvoisen, synkän kuvan, eikä tiedä, miten edistyksellinen, moderni, humaani, tiede- ja tekniikkaystävällinen islam on.

Haastattelin erästä turkkilaista kansanedustajaa, joka on kirjoittanut useita kirjoja. Hänenkin maailmansa koostui vain ystäväistä (islamin-maat) ja vihollisista (juutalaiset ja länsi). Hän tiesi, että olen suomalainen, kuitenkin hän piti minuakin vastuullisena Ottomanien valtakunnan häviöön: ”Me tulemme vielä kostamaan teille imperialismin, kapitalismin ja kommunismin tuottamat vahingot. Me lyömme teidät omilla aseillanne. Te tuhositte ottomanien valtakunnan, me tulemme tuhoamaan teidät.”

Lähi-itä elää vainoharhojen vallassa. Sen kansat elävät mielestään erilaisten synkkien salaliittojen ympäröiminä: juutalaiset ja kristityt länsi, jota paavi johtaa. Paavi käyttää puolestaan eri ideologioita kamppailussaan Lähi-idän kansoja vastaan. Hänen käytyreihinsä kuuluvat myös kommunistit ja tietenkin kapitalistit. Paavi keksi kulttuuri-imperialisminkin tuhotakseen Lähi-idän kulttuurin. Juutalaiset ovat tietenkin kaikkein pahimpia ihmiskunnan vihollisia. He eivät kaihda mitään keinoja. Juutalaiset yllyttivät Iranin sotaan Irakia vastaan, he perustivat Jehovan todistajat tuhotakseen islamin. Juutalaiset yllyttävät kurdit sotaan turkkilaisia vastaan, ja kurdien mielestä samat juutalaiset rahoittavat Turkin armeijan aseistuksen tuhotakseen kurdit. He ovat valmiit yhteistyöhön jopa paavin kanssa.

Tämän irvokkaan maailmankuvan syyt ovat alemmuuskompleksissa, jonka vallassa Lähi-itä elää. Omaa kulttuuria, kansaa ja varsinkin uskontoa keuhataan mittaamattomasti. Eurooppalaisesta tuntuu moinen itsekehu uskomattomalta. Israelia mukaan lukematta, Lähi-idän maissa ei harjoiteta varsinaista itsekritiikkiä. Ja kuitenkin tiedetään ja aavistetaan, että monet asiat ovat hullusti. Tästä heikkoudesta tunnetaan alemmuutta: miten on mahdollista, että meitä joka suhteessa huonommat eurooppalaiset ovat johdettavassa asemassa emmekä me? Koska islamilaisesta maailmasta puuttuu omien virheiden ja syntien tunnustamisen kulttuuri, ei virheitä voi löytyä omasta maailmasta. Syyt ovat aina ulkopuolella.

Keskusteluissa on melkein mahdoton puolustaa tai edes selittää ”Lännen” asemaa, mutta on väärin tunnustaa ”kristillisesti” sen ”syntejäkään”, sillä tämä tunnustus käsitetään väärin. Joissakin dialogirytyksissä ovat kristilliset teologit hyvän kristillisen tavan mukaan esittäneet anteeksipyyntönsä kirkkojen synneistä muslimeja vastaan. Reaktiona on ollut, ei muslimien oma tunnustus, kuten kirkon edustajat epäilemättä odottivat, vaan innostus siitä, että kristityt vihdoinkin ovat tajunneet asioiden oikean laidan.

Lähi-idän maailma on uskonnollinen

”*El hamdidüllaa, müslümanım*” – ylistys Jumalalle, olen muslimi. Uskonto ei ole tabu, vaan kerskauksen asia. Ateismi on häpeällis-

tä. Vaikka kristitty onkin vääräuskoinen, on hänellä kuitenkin jokin uskonto. Paljon pahempi on ”dinsiz, kitapsız” uskonnoton, kirjaton. Näitä sanoja käytetään jopa solvauksina.

Maallistuneellekin Lähi-idän ihmiselle on aivan luonnollista ja hyväksyttävää antaa arkipäiväisiinkin asioihin uskonnollinen selitys: ”Jumalalle ylistys, löysin avaimeni!” Jumala ja perkeleet näyttelevät aktiivista osaa hänen maailmassaan. Itseään hienona pitävä eurooppalainen vieroksuu tällaista ajattelua, mutta on kyseenalaista, onko hänen materialistinen, syyn ja seurauksen maailmankuvansa oikeampi. Tietenkin uskonnollisenkin maailmankuva on monissa asioissa vain formalisoitu, ja sitä paitsi siihen liittyy paljon taikauskoa. Taikausko onkin monen Lähi-idän ihmisen varsinainen uskonto. Korkeasti koulutetutkin ihmiset uskaltavat lähteä vain talismanin suojeluksessa matkalle, ja pienen lapsen suojaamatta jättäminen pahaa silmää vastaan katsotaan vastuuttomaksi. Olen ollut parikin kertaa rukoilemassa kodin puolesta, jota vastaan oli tehty taikoja. Molemmissa tapauksessa olivat pyytäjät ulkonaisilta elämäntyyliltään täysin länsimaistuneita lähi-itäläisiä.

Lähi-idän ihminen on kohdattava uskovaisena, tai hänet kohtaa vain pinnallisesti. Kaikissa Lähi-idän uskonnoissa, sekä juutalaisuudessa, kristinuskossa että islamissa tiedetään, että ihminen joutuu vastaamaan elämästään Jumalan edessä viimeisellä tuomiolla. Tämä on otettava vakavasti. Koska islam ei anna eikä voikaan antaa selvää vastausta syyllisyys- ja syntikysymykseen, panee muslimi toivonsa Jumalan suurpiirteisyyteen. Jumalan armo on jalomielisen ruhtinaan armoa, joka ei suhtaudu pikkujuttuihin kovin tarkasti. Islamin Jumala on ytimeltään pehmeä – päinvastoin kuin yleensä kuvitellaan. Hän antaa armossaan muslimien hyvien töiden painaa vaa’assa tuhatkertaisesti.

Keskustellessani Lähi-idässä uskonasioista otan melkein aina esiin viimeisen tuomion ja pyrin puhumaan Jumalan pyhyyden ehdottomuudesta ja ihmisen toivottomasta asemasta yksinään Jumalan edessä. Olemme tässä samassa asemassa, hän, lähi-itäläinen ja minä, pohjoismaalainen. Sitten pyrin kertomaan Jumalan rakkaudesta, joka ei tahtonut jättää meitä yksin syntiemme ja tuomion kanssa, vaan lähetti uhrikaritsan, ”joka ottaa pois maailman synnit”. Tässä on apuna kaikkien muslimien tuntema

oinasuhri, joka suoritetaan kerran vuodessa ”kurban”-juhlana Abrahamin antaman uhrin muistoksi. Sitä ei käsitetä varsinaisesti syntiuhrina, mutta tietty sovittajan osa sillä ymmärretään olevan.

Näin pääsemme puhumaan ihmisen kaikkein tärkeimmästä kysymyksestä ”Miten kestän Jumalan tuomiolla?” -kielellä, jota molemmat osapuolet ymmärtävät, vaikka muslimi ei voisikaan heti ottaa vastaan sanomaani.